

Мороз В. М., д.держ.упр., доц., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків

Moroz V., Doctor of sciences (Public Administration), Accosiate Professor, Head of Department of Scientific department of management problems in the field of civil protection of Training Research and Production Center of The National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

ТЕОРІЯ СУСПІЛЬНОГО ВИБОРУ: КОМПЕТЕНЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМІВ В СИСТЕМІ ТРУДОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА

THE THEORY OF SOCIAL CHOICE: THE COMPETENCE OF POLITICAL AND ECONOMIC MECHANISMS IN THE SYSTEM OF LABOR OPPORTUNITIES OF SOCIETY

Визначено особливості функціонування системи трудових відносин в контексті змісту основних принципів теорії суспільного вибору; розглянуто компетенцію політичного та економічного механізмів у регулюванні розвитку системи трудового потенціалу суспільства; обґрунтовано втрати суспільства від неповного використання трудового потенціалу його представників; сформульовано висновки щодо можливості використання політичного та економічного механізмів в системі державного управління розвитком трудових можливостей суспільства.

Ключові слова: *теорія суспільного вибору; політичний та економічний механізми; трудовий потенціал суспільства; ринкова система; суб'єкти та об'єкти державного управління; мотивуючий та стимулюючий впливи; суспільний вибір; політична система; управлінські рішення; втрати суспільства.*

The peculiarities of functioning of the system of labor relations in the context of content of main principles of the theory of public choice were defined; the competence of political and economic mechanisms in regulation of development of the system of labor potential of society was reviewed; the society's losses from incomplete usage of labour potential of its representatives of substantiated; the conclusions as for possibilities of using political and economic mechanisms in the system of public administration of labour possibilities of society were formed.

Keywords: *theory of public choice; political and economic mechanisms; labour potential of society; market system; subjects and objects of public administration; motivational and stimulating influences; social choice; political system; management decisions; society's losses.*

Постановка проблеми. Формування ринкової економіки в Україні стало тривалим і суперечливим процесом, який висвітив особливо вразливі і слабкі місця наукового обґрунтування економічної політики. Сучасна державно-управлінська наука, завершивши період свого формування та первинного розвитку, перебуває в процесі зміни наукових парадигм, пошуку нових методологічних підходів, виявлення недоліків попередніх концепцій, формування нових рішень і методів розв'язання старих проблем. Приймаючи до уваги той факт, що до компетенції науки державного управління входять у тому числі і питання розробки теорії прийняття державно-управлінських рішень, політичного прогнозування, методів державного управління тощо [6, с. 183], проблематика функціонування та розвитку системи трудових відносин перестає бути прерогативою виключно економічних наук, а відповідно і акцент у її дослідженні дедалі більше зміщається до кола наукової уваги фахівців з державного управління.

Про актуальність обраної нами для дослідження проблематики, хоча безумовно і на опосередкованому рівні, свідчить той факт, що питання функціонування і розвитку трудових можливостей суспільства, у тому чи іншому контексті свого складного та багатогранного змісту, постійно перебувають у межах кола професійної уваги вчених-дослідників та фахівців-практиків. Наприклад, Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року [9] акцентує увагу на необхідності «уповільненню темпів депопуляції, стабілізації кількісного та якісного складу населення, задоволенню потреб економіки в робочій силі», а також повертає увагу до негативних впливів трудової міграції на українське суспільство. Еміграція висококваліфікованих фахівців та молоді, у тому числі внаслідок неповернення в Україну після отримання освіти за кордоном, з одного боку, негативно позначається на віковій та освітньо-кваліфікаційній структурі робочої сили, а з іншого – сприяє уповільненню економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика змісту та особливостей функціонування системи трудових відносин постійно перебуває в епіцентрі наукової уваги дослідників та стає предметом обговорення у межах роботи науково-комунікативних заходів. Серед останніх науково-практичних конференцій, тематична спрямованість яких була зосереджена на вирішенні тих чи інших питань змісту та особливостей розвитку системи суспільно-трудова відносин слід виділити: Міжнародну науково-практичну конференцію «Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики» (22.03-23.03.2017, м. Мукачево – Мукачівський державний університет); VIII Міжнародну науково-практичну конференцію «Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства» (29.11-01.12.2017, м. Краків – Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського); XIII Міжнародну науково-практичну конференцію «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2017» (06-08.12.2017, м. Харків – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут») та інші.

Проблематика державного управління розвитком системи трудових можливостей системи була розглянута в роботах таких українських вчених, як: Д. Богиня, В. Бодров, І. Бубенко, В. Васильченко, А. Гриненко, В. Гриньова, О. Грішнова, Л. Дідківська, В. Дорофієнко, Л. Керб, Ю. Ковбасюк, Е. Лібанова, В. Міненко, В. Москальова, О. Оболенський, В. Петюх, О. Поважний, С. Поважний, В. Сумцов, С. Чистов, Л. Швайка, А. Щетинін та багатьох інших. В контексті змістовного спрямування державно-управлінської науки питання державного регулювання соціально-трудова відносин набули свого розвитку у роботах В. Авер'янова, О. Амосова, Г. Атаманчука, А. Дегтяра, О. Жадана, В. Ільяшенко, М. Корецького, М. Латиніна, Н. Липовської П. Надолішного, Н. Нижник та інших вчених. Окремі питання порушеної вище проблематики були розглянуті нами у межах попередніх напрямів наукових пошуків [7]. Не дивлячись на достатній рівень уваги до проблематики державного регулювання системи трудових можливостей суспільства, окремі її питання все ще залишаються відкритими до наукових пошуків.

Постановка завдання. Метою статті є визначити компетенцію політичного та економічного механізмів в системі трудових можливостей суспільства розглянутих через призму теорії суспільного вибору.

Виклад основного матеріалу. На відміну від поширеного у межах економічної теорії погляду щодо зведення ролі держави до корегування ринкових провалів (неспроможностей ринку), теорія суспільного вибору демонструє принципово іншу позицію. У межах цієї позиції діяльність держави розглядається не як прагнення окремих політичних сил до забезпечення парето-ефективного стану ринку (тобто держава має за ціль корегування діяльності ринку та демонструє здатність до ефективної роботи за цим напрямом), а скоріше як відповідь на окремі запити правлячої еліти (тобто держава стає механізмом забезпечення у задоволенні егоїстичних потреб окремої групи людей). На думку прихильників цієї теорії, реальні політичні дії (у тому числі різноманітні державні інтервенції у ринкове середовище) позбавлені прагнення служіння суспільству, а спрямованість напрямів державної політики подається як сумарний вектор боротьби та кооперації інтересів окремих осіб та угруповань [2].

На думку колективу авторів на чолі з професором Л.Я. Корнійчуком, теорія суспільного вибору набула свого упорядкування у 60-х рр. ХХ ст., хоча окремі її ідеї були сформульовані ще наприкінці ХІХ ст. представниками італійської школи державних фінансів М. Панталеоні, У. Маццола, А. де Вітті де Марко та ін., які першими почали використовувати граничний аналіз та теорію ціни для вивчення бюджетного процесу, а також для моделювання попиту та пропозиції на ринку суспільних благ [4]. Авторство теорії суспільного вибору належить американському економісту Дж. М. Б'юкенену, метою наукових пошуків якого стало дослідження конституційних і контрактних принципів теорії прийняття економічних рішень. Хоча сам Дж. М. Б'юкенен вважав, що фундатором теорії слід вважати шведського економіста К. Вікселя

погляди якого були покладені в підґрунтя подальших досліджень.

В основу теорії суспільного вибору покладено ідею виявлення взаємозалежності політичних і економічних явищ, застосування економічних методів до вивчення політичних процесів. Дж. М. Б'юкенен виходить із припущення, що принцип раціональної економічної поведінки людини може бути застосований у дослідженні будь-якої сфери діяльності, де людина робить вибір, у тім числі і у дослідженні політичних процесів. Тут слід звернути увагу на тлумачення Дж. М. Б'юкенем такої категорії як політика. Цей крок є вкрай необхідним для розуміння основних принципів покладених в основу теорії суспільного вибору як платформи для дослідження такої дефініції як трудовий потенціал. Під політикою Дж. М. Б'юкенен розуміє складну систему обміну між індивідами, в якій останні колективно намагаються досягти своєї приватної мети, оскільки не можуть реалізувати її за допомогою звичайного ринкового обміну [1]. Цей підхід, у відповідній частині змісту, є досить схожим з поглядами Т. Гоббса який з позиції раціоналізму наполягає на прямому зв'язку між дією людини та її егоїстичними нахилами. В контексті розвитку цієї тези, слід звернути увагу, що саме під таким кутом зору Т. Гоббс розглядає саму державу, уявляючи її окремим егоїстичним елементом (подібно до людей які її утворюють) [12].

Отже, порівняння джерел які є рушійною силою відповідних дій (прагнення досягти приватної мети у Дж. М. Б'юкенен та егоїстичні нахили людини у Т. Гоббса) дозволяють сформулювати висновок щодо обмеженості альтруїстичних прагнень окремих суб'єктів. Крім того, у контексті тлумачення Дж. М. Б'юкенем змісту політики, слід звернути увагу на відмінність яка закладається у наведеному вище визначенні між політичною та ринковою системами. Наприклад, Л.Я. Корнійчук робить акцент на різності структур відповідних систем та звертає увагу на мотиваційно-стимулюючі аспекти які породжують дію. Ринкова система передбачає добровільний обмін товарами (послугами), в той час як політична система спонукає людину до сплати податків в обмін на суспільні блага [4]. Споживачем цих благ є суспільство в цілому. Ринкова система спонукає потенційного учасника ринкових відносин до самостійного прийняття рішення щодо доцільності відповідних дій (рішення про купівлю або продаж товару (послуги) приймається безпосередньо індивідом в залежності від конкретної потреби). В цьому випадку мова йде скоріше про *мотивуючий вплив ринкової системи*. Політична система не передбачає прийняття до уваги бажання окремої людини щодо сплачування податків (рішення про обмін стягнутих з індивіда грошей у вигляді податків на суспільні блага, до формування переліку та об'єму яких індивід не має прямого відношення, приймається зовнішньою по відношенню до індивіда системою). Тут слід звернути увагу на *стимулюючий вплив з боку суб'єктів владних відносин*. Різниця між ринковим і політичним обміном полягає ще і у тому, що його учасники мають різну мету. На ринку відбувається взаємовигідний обмін. У політиці існують різні погляди і переконання, а люди, котрі посіда-

ють державні посади, не завжди керуватимуться виключно міркуваннями суспільного блага, пошуками добра і справедливості. Як і звичайний споживач чи підприємець, вони будуть домагатися максимізації власної вигоди [4].

Отже, у політиці не існує взаємовигідного обміну. Безумовно, зміст вище наведеної тези є суперечливим, адже практика розбудови сучасної політичної системи свідчить про існування певних виключень. Прихильники теорії суспільного вибору роблять висновок про існування політичної нерівності, що зумовлена економічними причинами. Це – нерівність в одержанні інформації, її перекручення, прийняття чиновниками, парламентарями рішень, які допомогли б їм бути переобраними (популістських), або рішень, що сприятимуть інтересам організованих груп тиску (лобі), але є неефективними для суспільства в цілому.

Приймаючи до уваги ці суперечності, прихильники теорії суспільного вибору пропонують реформування політичної системи. Це реформування передбачає поширення ринкових відносин на політичну сферу. Політика, наголошували вони, може і повинна розбудовуватись на таких самих взаємовигідних договірних умовах, як і ринковий обмін. *Виникає потреба зміни джерела спонукання щодо дій особистості, тобто зміни стимулюючої функції державного управління на мотивуючу* [8].

Відповідно до попередньо проведених досліджень ми звернули увагу на той факт, що трудовий потенціал є власністю його носія, хоча до процесу його формування крім самої особистості були причетні суспільство, держава та капітал. Крім того, власник трудового потенціалу самостійно, під впливом виключно власних уявлень про доцільність (необхідність) його використання, приймає відповідне рішення. *Політичний механізм з стимулюючим інструментарієм механізмів державного управління не дозволяє суспільству розраховувати на наявність бажання особистості використати трудовий потенціал у повному обсязі.* Цей аспект обумовлює окремі втрати суспільства.

По-перше, суспільство приймає активну участь в формуванні трудового потенціалу окремого індивіда (безоплатне надання блага індивіду у вигляді послуг у межах освітніх, соціальних, природоохоронних програм, програм з охорони здоров'я тощо), що призводить до витрачання суспільних ресурсів. Ефективність таких витрат важко обрахувати з огляду неможливості чіткого розмежування в об'ємі цих витрат, часток які розподіляються за окремими напрямками (наприклад, частка суспільних витрат яка спрямовується на забезпечення суспільного спокою у державі та частка витрат яка безпосередньо приймає участь у формуванні трудового потенціалу особистості). Крім того, оцінювання ефективності ускладнено неоднаковим доступом членів суспільства до відповідних благ (наприклад, особи які мешкають за межами великих міст позбавлені можливості прямого доступу до культурної спадщини регіону). Цей фактор суттєво впливає на формування якісної складової трудового потенціалу. Отже, експерти з оцінювання не мають можливості визначити виправданість тих чи інших витрат суспільства у контексті їх результативності.

По-друге, суспільство втрачає від недовикористання трудового потенціалу, пов'язаного з відсутністю бажання індивіду максимізувати власну трудову активність. Людина має трудовий потенціал, але використовує його не у повному обсязі, або використовує за межами суспільно-економічних відносин (наприклад, працює у межах домогосподарства або працює з неповним навантаженням). Таке вільне відношення особистості до так званого суспільного боргу суттєво (в своїй критичній масі) впливає на накопичення відповідних благ. Крім того, така позиція громадян може породжувати своєрідний мультиефект пов'язаний з виникненням бажання в іншій частині громадян відносно активного споживання суспільних благ з мінімальною участю у їх накопиченні. Чи може суспільство розраховувати на той стан за якого громадяни будуть прагнути до максимального використання трудового потенціалу? Відповідь на це питання не є однозначною та потребує деякого попереднього дослідження.

З огляду на переконання Т. Гоббса, щодо повноважень влади в управлінні суспільним розвитком в цілому та особистістю безпосередньо, держава повинна не залишати поза увагою навіть релігійні переконання громадян, які у свою чергу повинні безапеляційно виконувати вказівки влади незалежно від власного бажання та системи цінностей [12]. За таких умов держава дійсно може розраховувати на використання трудового потенціалу особистості у повному обсязі. За логікою Т. Гоббса, людина реалізує власний трудовий потенціал керуючись почуттям самозбереження, яке долає природній егоїзм людини. Це обумовлюється тим, що людина усвідомлює відсутність гарантії збереження своєї власності за умови перебування поза межами відповідного угруповання. Цей факт дозволяє підсилити проведену вище паралель між принципами розбудови теорії суспільного вибору та науковою спадщиною раціоналізму. Хоча, прихильники раціоналізму при поясненні сутності суспільства вдавалися до моделювання ідеально-раціонального стану суспільства, під який впорядковувалися всі реально існуючі суспільні структури. Ця теза дещо змінює розуміння відносно ролі державного управління в контексті межі розповсюдження владних повноважень на наявний в особистості трудовий потенціал. Наприклад, Дж. Б'юкенен і Г. Тальок в своїй роботі «Обчислення згоди: Логічні засади конституційної демократії» підкреслюють, що теза яка виправдовує втручання держави у справи ринку на підставі про політичні рішення, які приймаються виходячи з аналізу економічної ситуації і спрямовані на досягнення максимального зиску для всього суспільства є результатом ідеалізованого сприйняття дійсності. Вони вважають, що більш реальною є гіпотеза про політичні рішення, які формуються за принципом максимального зиску для самих політиків, який відповідає їхнім політичним та економічним інтересам [1]. Така позиція представників теорії суспільного вибору, дозволяє провести паралель між ринковим та політичним механізмами діяльності у відповідних сферах суспільно-економічних відносин. Ринковий механізм організації економічної діяльності підприємства, обумовлює

прагнення суб'єктів господарювання до максимізації прибутків, а політичний механізм, у свою чергу, передбачає прагнення політиків до збільшення кількості голосів у підтримку своєї діяльності. В цьому контексті, державна влада зосереджується на збільшенні напрямів та обсягів впливів у різноманітних сферах суспільно-економічного життя суспільства.

Виходячи з цього принципу, економісти Школи «суспільного вибору» поступово створили методологію аналізу політики як різновиду методології аналізу ринку, де зіграність між організаціями лобіювання та групами виборців, що вимагають реформ та вигод для себе, з одного боку, і політиками, які націлені на максимізацію числа голосів, з іншого боку, визначає політичні рішення і розмір державного сектору. Більше того, якщо цей сектор вже почав зростати і досяг значних розмірів, він може розвиватися виключно на основі внутрішньої логіки політичного механізму прийняття рішень без будь-яких зовнішніх впливів [5]. Отже, прийняття управлінського рішення у сфері політичної системи не завжди буде оцінено як ефективне в контексті критеріїв економічної системи суспільства. Така розбіжність у критеріях оцінювання прийнятого рішення у межах теорії суспільного вибору не може бути обґрунтована виключно з позиції суспільної доцільності (необхідності) тієї чи іншої дії, а скоріше обумовлюється прагненням політиків до максимізації влади яка дозволяє збільшити вплив на ситуацію у країні. Нажаль, вектор такої зміни (напрямок державної політики) не завжди спрямований на досягнення суспільних цілей та сприяє становленню інституціональної архітекτονіки. Тут під інституціональною архітектоною ми розуміємо зміст який було вкладено в цю категорію професором Грищенко А.А., а саме - структуру інститутів, створену на основі взаємодії образів мислення та дій людей, правил, норм, стереотипів, традицій, установ та інших соціальних утворень у їх співвіднесенні з суттю та загальним естетичним планом розбудови суспільної системи [3]. В контексті вище наведеного, цілком ймовірно, що питання щодо встановлення такого стану суспільно-економічних відносин за якого громадяни будуть прагнути до максимального використання трудового потенціалу виходить за межі економічного механізму з відповідним розташуванням у площині політичного механізму.

Разом з тим, слід звернути увагу на єдності впливів політичної та економічної складової у межах механізму функціонування держави. На переконання професора Циганова В.В., механізм функціонування держави має розглядатися у контексті його складових елементів, якими виступає політичний механізм взаємодії суспільства і влади та механізм функціонування економіки [10]. Політичний механізм передбачає делегування окремих повноважень громадян іншому представнику громадянського суспільства, який на відповідному рівні представляє інтереси певної групи. Економічний механізм уявляє собою спосіб паритетної реалізації соціально-економічних вподобань особистості, суспільства та держави. Дослідження питань функціонування політичного механізму не є предметом нашої уваги, а тому вважаємо за доцільне

обмежити характеристику політичного механізму лише окремими тезами.

На думку В.В. Циганова, політичний механізм, у свою чергу, складається з прогресивного та інформаційного механізмів. Під прогресивним механізмом розуміють такий механізм функціонування, який забезпечує максимальне використання наявного потенціалу. Прогресивний політичний механізм створює умови, за яких влада зацікавлена у максимальному використанні потенціалу держави в інтересах виборців. Цей механізм, у свою чергу, обумовлює відповідний прогресивний економічний механізм, в основі якого покладено прагнення до всебічного розкриття потенціалу елементів економіки. Головною складовою такого потенціалу є люди. Тому прогресивний механізм повинен мінімізувати безробіття, хоча це за певних умов приводить до загострення інфляційних процесів. У паралель до такої політики, уряд повинен впроваджувати механізми протиінфляційного захисту з використанням мультиплікатора Кейнса. Ці механізми повинні використовуватися у системі з комплексною оцінкою та контролем діяльності з боку суспільства за використанням державних ресурсів та реалізацією наявного потенціалу. Використання прогресивного політичного механізму стає можливим лише за умови наявності потужних, незалежних засобів масової інформації та відповідного рівня розвитку громадянського суспільства. За цих умов влада змушена адаптувати модель своєї поведінки до загальноприйнятих у суспільстві уявлень про ефективність та справедливість. Таким чином, здатність виборців адекватно оцінювати діяльність органів влади виступає своєрідним гарантом у ефективному та справедливому використанні наявних ресурсів. Використання інформаційного політичного механізму передбачає можливість маніпулювання суспільною свідомістю з боку органів державної влади з метою задоволення власних особистих інтересів. При тривалому використанні цього механізму спостерігається деградація суспільної свідомості з подальшим її перетворенням на керовану думку більшості. У відповідності до цього типу політичного механізму економічна стратегія може варіюватися у досить широкому колі до того часу, поки її результати можуть інтерпретуватися та сприйматися суспільством як задовільні для більшої частини виборців. На думку В.В. Циганова, першою втратою інформаційного пресингу, який є притаманним саме цьому типу політичного механізму, стане людина (деградація психіки, імунітету, генофонду тощо) [11]. Далі виникне небезпека вичерпання ресурсів, що не відворюються. Кінцевим наслідком застосування цього типу політичного механізму може стати політична ізоляція, шлях до якої буде проходити через відповідні політичні цикли: на початку президентського правління буде проводитися політика інтернаціоналізму та лібералізму.

Отже, відповіді на питання щодо створення умов для формування потреби у індивіда для використання наявного в неї трудового потенціалу лежить у площині прогресивного механізму політичної сфери суспільно-економічних відносин (прагнення до всебічного розкриття потенціалу елементів економіки). Разом з тим, теорія суспільного вибору не передбачає мож-

ливості роботи політичної еліти за напрямом сумлінного та відданого служіння суспільству за виключенням обставин коли така діяльність здійснюється у контексті досягнення політиками власної (не суспільної) мети [8].

Висновки. Приймаючи до уваги вище наведене вважаємо за можливе сформулювати такі основні висновки.

По-перше, зміст та принципи дії політичного та економічного механізмів в системі трудових можливостей суспільства мають суттєву відмінність, як за вектором свого спрямування так і в контексті очікуваних змін об'єкту державного управління. Прийняття до уваги цієї особливості у межах формування підходів до використання так званого комплексного механізму державного управління може забезпечити підвищення ефективності державно-управлінського впливу на систему трудових можливостей держави.

По-друге, теорія суспільного вибору, не дивлячись на свій теоретико-методологічний потенціал для розбудови ефективної системи державного управління, має певні обмеження, особливо в контексті використання її принципів у межах перманентних суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій. Наприклад, принцип раціональної економічної поведінки людини не завжди корелюється з принципами функціонування політичної підсистеми суспільства.

По-третє, в основу функціонування економічної системи покладено індивідуальний вибір, в той час як розбудова політичної системи обумовлюється так званим колективним вибором. Поєднання цих принципів у межах одного механізму може стати джерелом виникнення певних суперечностей, наприклад між суспільним та приватним, духовним та матеріальним, соціальним та індивідуальним. Цілком очевидно, що загострення цих суперечностей може суттєво вплинути на результати взаємодії між суб'єктами та об'єктами державного управління.

Вище наведені висновки не вичерпують проблематики розмежування компетенції політичного та економічного механізмів в системі трудових можливостей суспільства, а отже можуть бути доповнені у межах подальших наукових пошуків. Серед найбільш перспективних напрямів в організації наукових досліджень у межах розглянутої вище проблематики, на нашу думку, є ті з них, предмет наукової уваги яких зосереджено на розв'язанні питань ефективності використання механізмів державного управління функціонуванням та розвитком системи трудових можливостей суспільства.

Список використаних джерел

1. Бьюкенен Дж. М. Сочинения. Конституцияэкономическойполитики. Расчётсогласия. Границы свободы / Бьюкенен Дж. М. - М.: Таурус Альфа, 1997. - 560 с.
2. Гальперин В.М. Вехи экономическоймысли: в 6 т. / В.М. Гальперин. – М. : Экономическая школа, 2004. – Т.4: Экономикаблагополучия и общественныйвыбор. – 2004. – 568 с.
3. Гриценко А.А. Институциональная архитектура и социальная динамика

в посткоммунистическом обществе / А.А. Гриценко // Посткоммунистические трансформации: векторы, направления, содержание / под. Ред. О.Д. Куценко. – Х., 2004. – Розд. 1. – С. 132–150.

4. Історія економічних учень : підруч. / (Корнійчук Л.Я., Татаренко Н.О., Поручник А.М. та ін.). – К. : Вид-во КНЕУ, 1999. – 564 с.

5. Кузьменко В.П. Теорія суспільного вибору: ретроспективний аналіз у контексті транзитивної економіки / В.П. Кузьменко // Наукові записки. Національний університет «Києво-Могилянська Академія». Економ. науки. - 2004. - Т. 30: - С. 3–12.

6. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник / Малиновський В.Я. – К.: Атіка, 2003.– 576 с.

7. Мороз В.М. Інститути ринку праці як об'єкт державно-управлінського впливу на трудовий потенціал країни / В.М. Мороз // Вісник НАДУ. – 2013. – № 2. – С. 98–107.

8. Мороз В.М. Теоретичне підґрунтя мотиваційного механізму стимулювання трудової активності громадян в контексті теорії суспільного вибору / В.М. Мороз // Економіка та держава. – 2011. – №5. – С.116–119.

9. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року [електронний ресурс] / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р., №482-р // Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250149647>.

10. Цыганов В.В. Интеллектуальное предприятие: механизмы овладения капиталом и властью (теория и практика управления эволюцией организации) / Цыганов В.В., Бородин В.А., Шишкин Г.Б. - М.: Университетская книга, 2004. - 768 с.

11. Цыганов В.В. Адаптивные механизмы в отраслевом управлении / Цыганов В.В. - М.: Наука, 1991. – 166 с.

12. Чичерин Б.Н. История политических учений: в 2 т. / Подготовка текста. вступ. ст. и коммент. И.И. Евлампиева – СПб.: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2008. – Т. 2. – 2008. – 752 с.

Reference

1. B'jukenen, Dzh. M. *Sochinenija. Konstitucijaj ekonomicheskopolitiki. Raschjot soglasija. Granicy svobody* [Compositions. Constitution of economic policy. Consent calculation. Boundaries of Freedom]. М.: Taurus Al'fa, 1997. Print.

2. Gal'perin, V.M. *Vehij ekonomicheskopolitiki: v 6 t.* [The milestones of economic thought: in 6 t]. М.: Ekonomicheskaja shkola, 4 (2004). Print.

3. Gricenko, A.A. "Institucional'naja arhitektonika I social'naja dinamika v postkommunisticheskom obshhestve [Institutional Architecture and Social Dynamics in Post-Communist Society]". *Post kommunisticheskie transformacii: vektory, napravlenija, sodержanie* 1 (2004): 132–150. Print.

4. Kornijchuk, L.Ya., Tatarenko, N.O. and Poruchnyk, A.M. *Istoriia ekonomichnykh uchen'* [History of Economic Students: Textbook]. К.: Vyd-vo KNEU, 1999. Print.

5. Kuz'menko, V.P. "Teoriia suspil'noho vyboru: retrospektyvnyj analiz u konteksti tranzytyvnoi ekonomiky [VP Theory of public choice: retrospective analysis in the context of a transitive economy]". *Naukovi zapysky. Natsional'nyj universytet «Kyievo-Mohylians'ka Akademiia»*. *Ekonomichni nauky* 30 (2004): 3–12. Print.

6. Malynovskij, V.Ya. *Derzhavne upravlinnia* [Public Administration]. К.: Atika,

2003. Print.

7. Moroz, V.M. "Instytuty rynku pratsi iak ob'iekt derzhavno- upravlins'koho vplyvu na trudovyj potentsial krainy [Labor Market Institutes as an Object of Public-Management Impact on the Labor Potential of the Country]". *Visnyk NADU* 2 (2013): 98–107. Print.

8. Moroz, V.M. "Teoretychne pidgruntia motyvatsijnoho mekhanizmu sty-muliuvannia trudovoi aktyvnosti hromadian v konteksti teorii suspil'noho vyboru [Theoretical basis of the motivational mechanism of stimulation of labor activity of citizens in the context of the theory of public choice]". *Ekonomika ta derzhava Mizhnarodnyj nau-kovo-praktychnyj zhurnal* 5 (2011): 116–119. Print.

9. *The Strategy of the State Migration Policy of Ukraine for the period up to 2025*. Available to: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250149647>. Accessed: 05 May 2018.

10. Cyganov, V.V., Borodin, V.A. and Shishkin, G.B. *Intellectual'noe predprijatje: mehanizmy ovladenija kapitalom i vlast'ju (teorija i praktika upravlenijaj evoljuciej organizacii) [Intellectual enterprise: mechanisms of mastering capital and power (the theory and practice of managing the organization's evolution)]*. M.: Universitetskaja kniga, 2004. Print.

11. Cyganov, V.V. *Adaptivnye mehanizmy v otraslevom upravlenii [Adaptive Mechanisms in Branch Management]*. M.: Nauka, 1991. Print.

12. Chicherin, B.N. *Istorija politicheskikh uchenij: v 2 t. [The history of political teachings: in 2 t.]*. SPb.: Izdatel'stvo Russkoj hristianskoj gumanitarnoj akademii, 2008. – T. 2. Print.

DOI: 10.5281/zenodo.1240838

УДК 351:504.05

Омаров А. Е., к.держ.упр., докторант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків

Omarov A. E., Ph.D in Public Administration, doctoral student of Training Research and Production Center, National University of Civil Protection, Kharkiv

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

CURRENT STATE OF IMPLEMENTATION OF NATIONAL ENVIRONMENTAL SAFETY POLICY

В статті аналізуються результати соціологічного опитування, проведеного у травні-червні 2017 року в східних областях України з метою вивчення ставлення населення до екологічних проблем сучасності та виявлення основних проблем та протиріч в реалізації національної політики екологічної безпеки в даному регіоні України; робиться висновок про необхідність вдосконалення системи моніторингу навколишнього середовища.